

„Wychowanie w Rodzinie” t. XIII (1/2016)

nadesłany: 01.10.2014 r. – przyjęty: 10.12.2015 r.

Ewa KIELB-STARCZEWSKA*

Rodzina a rozwój języka dziecka w młodszym wieku szkolnym

The role of families in the language development of elementary children

Streszczenie

W artykule niniejszym zwraca się uwagę na współczesne czynniki środowiska rodzinnego, mogące wywierać wpływ na rozwój języka dziecka. Dotyczą one poziomu wykształcenia rodziców, atmosfery współżycia rodzinnego i związanej z nimi opieki świadomej lub nawykowej, odnoszącej się do rozwoju intelektualnego dziecka.

Mówiąc o czynnikach środowiska rodzinnego zwraca się uwagę na zarówno materialne, jak też kulturalno-społeczne warunki życia rodzinnego. Na plan pierwszy wysuwani są przede wszystkim sami rodzice lub prawni opiekunowie dziecka, ponieważ niewątpliwie te osoby stanowią w kręgu domowo-rodzinnym najbardziej istotny czynnik środowiskowy w rozwoju języka dziecka. Nie pomijam również zdolności percepcyjnych samego dziecka, aktywności psychicznej dziecka, jego rozwoju psychicznego i motorycznego. Mówiąc o predyspozycjach dziecka mam na myśli jego rozwój fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy. Akcentuję także związek języka dziecka z jego rozwojem poznawczym, co rzutuje na efekty tegoż rozwoju w poszczególnych etapach wiekowych.

Na uwagę w słownictwie dziecka zasługują także różnice gwarowe, wiek, położenie geograficzne, przynależność do klasy społecznej, wzorce językowe wyniesione ze

* e-mail: ewaks@tvksmp.pl

Instytut Filologii Obcych, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, ul. Armii Krajowej 13/15, 42-200 Częstochowa, Polska.

środowiska rodzinnego oraz możliwość trudności w uczeniu się. Możliwości rozwojowe słownictwa dziecka: rozumienie, zapamiętywanie oraz umiejętność zastosowania poznanego słownictwa zdecydują o prognozie skuteczności przyszłej nauki.

Z całości wypływają wnioski końcowe i uogólnienia wskazujące na konieczność refleksji rodziców pragnących wspierania pracy wychowawczej nad rozwojem intelektualnym ich dzieci. Wynikają także potrzeby dla dalszych naukowych poszukiwań w zakresie powyższej problematyki.

Słowa kluczowe: rodzina, dziecko, rozwój językowy.

Abstract

The research paper describes the role of families in the language development of their children. The main points of the paper concern: the parent's education, the relationships within the families and the language education of the children (and how the families support the language development of their children).

The components of the home environment which are taken to account include the financial status of the family as well as the cultural and social components. But the most important part of the home environment is the parents themselves, because the parents have the most important impact on the development of the vocabulary of their children. There are other components such as: the abilities of perception of the children, their physical and psychological development (which are described in the paper). The abilities of the children to learn (in different age groups) are described too.

There are differences in the way the children speak according to the region of the country in which they live, as well as their age, social status and examples taken from the home environment. There are other possible difficulties in learning too.

The abilities for the language development of the children include such elements as: their comprehension, their ability to memorize things, their ability to use new words etc. These components decide their future learning success.

In conclusion the most important ideas and findings are shown, which should be helpful in order to work on the language development of the children and for future research.

Keywords: a family, a child, language development.

Wstęp

Dzisiejsze społeczeństwo informacyjne objawia się w różnego rodzaju rodzinach. Niemniej dla wychowania i prawidłowego rozwoju dziecka zawsze potrzebny jest ojciec i matka lub prawni opiekunowie dziecka oraz dobra atmosfera, jaką potrafią stworzyć w swym domu. Dziecko rozwija się w danej kulturze, której częścią jest język. Rodzice poprzez komunikację językową przekazują swoim dzieciom swoje przekonania, nastawienia, system wartości czy za-

chowania. Te rodzicielskie przekonania, nastawienia i wartości determinują rozwój dziecka, jego stosunek do otaczającej je rzeczywistości, tj. stosunek do szkoły, nauczycieli czy zdobywania nowej wiedzy.

Z wychowawczej pracy w rodzinie wynikają także takie cechy dzieci, jak kreatywność czy spontaniczność.

Tradycje kulturowe kraju i rodzin w danym obszarze językowym rodzą określone style wychowania, gdzie cenione są np. takie wartości, jak: pracowitość, sumienność w wykonywaniu obowiązków czy dążenie do określonych celów życiowych. Język komunikacji pełni więc doniosłą rolę w przekazywaniu wartości.

W rozważaniach dotyczących zakreślonej w tytule opracowania problematyki skupiam się na dwóch zasadniczych zagadnieniach a mianowicie na:

1. Osobotwórczym oddziaływaniu rodziny w rozwoju języka dziecka w młodszym wieku szkolnym, zwracając uwagę na składniki środowiska rodzinnego rzutujące na możliwości oddziaływań dotyczących rozwoju umysłowego dziecka.
2. Drugim zagadnieniem będą predyspozycje psychiczne dziecka w młodszym wieku szkolnym i ich możliwości wpływu na rozwój mowy.

Mówiąc o osobotwórczym oddziaływaniu rodziny składniki środowiska rodzinnego podzieliłam na:

- te, które odnoszą się do określonych form rozwoju psychicznego, tj. warunki rozwojowe kształtujące umysł, moralność, tj. formy współżycia społecznego czy potrzeby estetyczne, techniczne i organizacyjne
- i te, które stanowią warunki życia domowo-rodzinnego, tj. osoby w danym domu rodzinnym.

Z możliwościami rozwojowymi i wychowawczymi łączą się ściśle warunki mieszkaniowe rodziców (opiekunów) dziecka, tj. to, kiedy są one w sposób oczywisty lepsze lub gorsze. Chodzi zatem o możliwość uczenia się w domu, odrabiania wszelkich zadań domowych, warunki skupienia umysłowego lub spokojnej lektury, beztroskiej zabawy, a nawet spokojnego snu. Tworzone stają się zatem indywidualne warunki dla samego dziecka w mieszkaniu rodzinnym. Zwracam także uwagę na stan zamożności rodziców, ich dochody bieżące i cały szereg czynników pochodnych mogących odbijać się różnorodnymi skutkami w rozwoju psychicznym dziecka.

Ze stanem zamożności rodziny łączy się ściśle jej stopa życiowa wywierająca bez wątpienia wpływ na zdrowie a pośrednio na także na rozwój i wychowanie dziecka. W składnikach czynników środowiskowych rodziny istotny jest także stan warunków higienicznych w domu rodzinnym, tj. stan osobistych przyzwyczajzeń higienicznych członków rodziny do utrzymywania w czystości mieszkania, własnego ciała i ubrania¹.

¹ S. Rychliński, *Badania środowiska społecznego – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, nakł. St. Jabłoński, Warszawa 1932.

Mając na uwadze aspekty wychowawcze w rodzinie zachodzi także pytanie, jakimi zasobami czasu wolnego od zajęć zarobkowych dysponują rodzice (opiekunowie), aby móc poświęcić go dziecku. Chodzi tu o możliwość aktywnej opieki nad dzieckiem czy, z drugiej strony, zaniedbywanie takiej opieki z konieczności.

Z położenia gospodarczego w wielu rodzinach wynikają także sytuacje, w których wielu rodziców (opiekunów) zmuszonych jest do wyręczania się dziećmi w różnorodnych, przynajmniej lżejszych zajęciach. Zajęcia te w zależności od ich rodzaju, nie będąc nawet pozbawionymi wartości wychowawczych, mogą utrudnić uczenie się i kępować niezbędną dzieciom swobodę. Z tychże powodów przyjąć trzeba, że im więcej czasu dziecko musi zużyć na zajęcia domowe, np. zarobkowe (pomoc w gospodarstwie rolnym rodziców lub w jakimś ogródku działkowym), tym na ogół gorsze są dlań – w innych okolicznościach porównywalnych, warunki wychowawcze. Biorąc tu jednak pod uwagę kontrowersje wokół tej kwestii, można osobno rozpatrzyć stopień swobody dziecka od zajęć utrudniających jego rozwój a związanych z koniecznością walki o byt i stopień związania dziecka z zajęciami rodziców o tyle, o ile to przyczynia się do jego wychowania w sensie moralno-społecznym czy nawet umysłowym².

Rozwój dziecka jest także zdeterminowany potrzebami kulturowymi rodziców. Oczywiście jest, że im większe są potrzeby kulturalne rodziców (opiekunów), tym większe są szanse pomyślnego rozwoju psychicznego danego dziecka. W obrębie tegoż zagadnienia zarysowuje się jego zróżnicowanie w postaci odrębnych kwestii, takich jak: potrzeby dotyczące uczestnictwa w kulturze i tradycje kulturowe rodziny, poziom wykształcenia, życie umysłowe, rozmiary i charakter życia towarzyskiego, poziom moralny i estetyczne potrzeby³.

Wpływ ten ujawnia się we wszelkich czynnościach społecznych rodziców wobec dzieci i świadczy wymownie o znaczeniu tradycji kulturowych rodziny w kształtowaniu charakteru, umysłu czy zainteresowań lub rozwijaniu uzdolnień dzieci.

Na rozwój dziecka może wywierać znaczący wpływ poziom wykształcenia rodziców. Chodzi tu nie tylko o ukończenie klasy czy szkoły, ale także o zasób wiedzy zdobyty drogą samokształcenia. Poziom wykształcenia osób z rodzinnego kręgu dziecka, jest jednym z najważniejszych środowiskowych czynników rozwoju psychicznego dziecka. Ujawnia się on nie tylko w czynnej opiece nad dzieckiem, lecz w przypadkowych rozmowach, dyskusjach, krytykach, zabawie i innych formach zachowania się. Rzutuje także na życie umysłowe rodziny a szczególnie na formy czynnych zainteresowań kulturalnych oraz kulturę językową środowiska domowego.

² H. Radlińska, *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego: szkice z pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1935.

³ L. Dubiel, *Poznanie środowiska społecznego*, „Chowanna” 1998, nr 9–10.

Dane z badań⁴ okresu przedszkolnego wykazują, że większa część wypowiedzi słyszanych przez dziecko pochodzi od osób z otoczenia najbliższego, tj. z kręgu rodzinnego. W wieku szkolnym proporcja słów słyszanych w domu do słów słyszanych w szkole przechyla się szybko, na rzecz słyszanych w szkole. Słowa słyszane w domu kształcą dziecko tylko mimochodem.

Biorąc pod uwagę wypowiedzi słyszane w domu i w szkole bez wątpienia, zdecydowanie przeważają nad wszystkimi innymi, tj. nad słowami słyszonymi na ulicy, w autobusie, w tramwaju, w kościele czy pociągu itp. A zatem, stan kultury językowej w domu i w szkole wywiera wielki wpływ na kulturę językową dziecka, pośrednio na rozwój umysłowy i w ogóle na rozwój osobowości dziecka⁵.

Jednym z istotnych symptomów kultury osobistej (kultury subtelnej lub jej braku) jest zanik lub obecność w używanej mowie słownictwa ordynarnego, np. w postaci przekleństw czy tzw. wyrażeń brudnych, szczególnie z dziedziny erotyki i seksualizmu. Moralna kultura języka związana jest z ogólnym stanem kultury moralnej i umysłowej. Jej ocena, wg badań⁶ w niektórych kręgach ludzi, sprowadza się do odbioru jakości mowy. Poznawanie strony moralnej stanu kultury językowej w środowisku domowym może być proste. W rozmowach z osobami najbliższymi dziecku słyszymy lub nie słyszymy wyrażeń rubasznych czy prostackich. Wnioskowanie ujawnia się na podstawie potocznych wypowiedzi dzieci lub zwrotów językowych, używanych w rozmowach czy wywiadach.

Poziom moralny rodziców i osób dorosłych najbliższych dziecku w kręgu rodzinnym wywiera nań wpływ najczęściej przez tzw. „przykład”. Drogą sugestii, przez uleganie nakazom, zakazom i życzeniom rodziców (opiekunów) dziecko szybko dostosowuje się do ich świata moralnego, nie zdając sobie jeszcze sprawy z cech charakteru osób dorosłych z nim związanych. Znacznie łatwiej i szybciej niż w dziedzinie umysłowej, dziecko przystosowuje się swymi nawykami do poziomu moralnego rodziców i odzwierciedla go w swym własnym zachowaniu się⁷.

Jednym z bardzo ważnych czynników środowiska wychowawczego w rodzinie jest indywidualność rodziców (opiekunów) dziecka i innych osób z rodzinnego otoczenia. Jeśli przyjąć, że przez indywidualność rozumieć można całokształt cech charakteru, temperamentu i umysłu właściwy danej osobie, to niezależnie od tego czy jest to mała, czy duża indywidualność, wywiera ona na dziecko złożony wpływ drogą naśladownictwa, sugestii, spełniania życzeń, zleceń, rozkazów itp. i kieruje rozwojem jego psychiki⁸.

Stan rozwoju dziecka ujawnia się w specyficznych dla jego wieku predyspozycjach. W młodszym wieku szkolnym zaliczamy do nich dojrzałość szkolną

⁴ A. Kłosowska, *Byt społeczny a kształtowanie się osobowości*, „Wiedza i Życie” 1960, nr 6–7.

⁵ Tamże.

⁶ J. Pieter, *Spoleczne i dziedziczne podłoże różnic intelektualnych*, „Myśl Współczesna” 1948, nr 5.

⁷ Tamże.

⁸ J. Pieter, *Poziom inteligencji a środowisko*, Instytut Pedagogiczny, Katowice 1938.

a więc jego rozwój fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy. Młodszy wiek szkolny, wg opinii psychologów⁹, jest czasem przygotowania do okresu dojrzewania. W rozwoju mózgu dziecka, dzięki jego kontaktom z otoczeniem, wzbogacone zostają jego strefy kojarzenia wzrokowego, słuchowego i motorycznego. Podstawą aktywności dziecka, obok jego rozwoju psychicznego, jest rozwój motoryczny uwarunkowany rozwijaniem zdolności dziecka do wysiłku poprzez zabawy i różnorakie ćwiczenia ruchowe. Sprzyjają temu, wspomagane muzyką a także i inne, zajęcia artystyczne, kreujące rozwój fizyczny poprzez stymulację zdolności do koordynacji wzrokowo-ruchowej, zręczności manualnej oraz lepszej umiejętności panowania nad własnym ciałem.

Z neurologicznego punktu widzenia stwierdzono, że w młodszym wieku szkolnym zaczyna się dokonywać intensywny rozwój sfery wizualnej dziecka, odpowiedzialnej za spostrzeganie, interpretację obrazu, intensyfikację postrzeganych form oraz zapamiętywanie czy uwagę. Potrzeby dziecka w tym okresie wynikają także z rozwoju emocjonalnego. W opinii Janusza Reykowskiego rozwój emocjonalny jest procesem psychicznym regulującym stosunki między jednostką a światem, mającym ważne znaczenie dla jednostki¹⁰.

Według tegoż autora procesy emocjonalne odbierają informacje mające dla dziecka znaczenie pozytywne bądź negatywne. W związku z tym wywołują wzrosty lub spadki energii organizmu oraz reakcje ekspansywne. Eksperymenty psychologiczne potwierdzają, że wrażenia zmysłowe pobudzają system nerwowy i nie mogą być zastąpione przez proste bodźce biologiczne.

Rozwój emocjonalny dziecka jest rezultatem jego więzi z rodzicami czy opiekunami. Wiąż ta łączy się z zaspokajaniem potrzeby bezpieczeństwa. Jej rezultatem są związki z różnymi ludźmi w przyszłości. Model kontaktów z najbliższymi jest powielany w kontakcie z innymi osobami ze środowiska dziecka. Zakłócenia rozwoju emocjonalnego prowadzą do zaburzeń prawidłowego przystosowania. Do przyczyn takich zaburzeń zaliczana jest deprawacja emocjonalna, czyli pozbawianie dziecka miłości lub nadmiar miłości. Skutkami deprawacji emocjonalnej w postaci pozbawienia dziecka miłości są: opóźnienie wzrostu, rozwoju fizycznego, motorycznego, intelektualnego, mowy oraz zaburzenia relacji z innymi ludźmi. Objawia się to w postawach aspołecznych lub braku umiejętności okazywania innym uczuć i nawiązywania prawidłowych kontaktów emocjonalnych. Sytuacja odwrotna, spowodowana nadmiarem miłości, prowadzi do nieśmiałości dziecka, braku pewności siebie czy zaniżonej samooceny. Rezultatem zakłóconego rozwoju emocjonalnego jest brak odporności emocjonalnej i nieumiejętność kontrolowania emocji, a w dalszej konsekwencji niepowodzenia w relacjach z innymi ludźmi. Zatem właściwy, jak i niepożądaný rozwój emocjonalny dziecka znajdują swe odbicie w powodzeniach i niepowodzeniach szkolnych.

⁹ J. Reykowski, *Jak kształtować młodzież szczególnie uzdolnioną*, „Nasza Szkoła” 1993, nr 1.

¹⁰ Tamże.

Rozwój umysłowy

W młodszym wieku szkolnym wraz z rozwijającymi się zdolnościami umysłowymi dziecka, idącymi w parze z doświadczeniami zdobywanymi w szkole, dokonują się nowe osiągnięcia rozwojowe. Dzieci stają się bardziej biegłe w wypowiedaniu się, osiągając większą sprawność językową, co nie pozostaje bez znaczenia dla skutecznego uczenia się. Słowa i symbole uzyskują dla nich nowe znaczenia, a:

„[...] zdolności rozwiązywania problemów odzwierciedlają wyższe poziomy. Dokonujące się w tym czasie postępy w rozwoju umysłowym są wzmacniane dzięki zdolnościom do systematycznego zajmowania się wieloma zmiennymi równocześnie”¹¹.

Jak pokazują badania psychologów¹², dzieci w młodszym wieku szkolnym wykazują także pewne ograniczenia poznawcze. Pomimo że charakteryzuje je większa systematyczność i obiektywność niż dzieci młodsze, to nie potrafią jeszcze myśleć abstrakcyjnie. Pojęcia abstrakcyjne pozostają całkowicie poza ich doświadczeniem i dzieci nie potrafią uchwycić ich przez analogię. Osiągnięcia poznawcze przychodzą stopniowo i w poszczególnych zagadnieniach treściowych mogą rozwijać się nierównomiernie. Godny podkreślenia jest także fakt, że istnieją istotne statystycznie różnice w aktywności umysłowej pomiędzy poszczególnymi dziećmi w młodszym wieku szkolnym¹³.

Rozwój języka

Mówiąc o rozwoju języka dziecka na podkreślenie zasługują badania psycholingwistyczne¹⁴ stwierdzające, że rozwój języka dziecka uzależnia wiele osiągnięć w nauce. W badaniach stwierdzono, że tempo przyswajania słownictwa po okresie przedszkolnym zaczyna słabnąć, chociaż ogólny rozwój psycholingwistyczny trwa nadal.

Po ukończeniu 6 lat, dzieci znają praktycznie wszystkie litery alfabetu, rozpoznają drukowaną formę wielu słów, rozumieją konkretne określenia. Tak więc w młodszym wieku szkolnym wzrasta u dzieci zdolność do posługiwania się

¹¹ M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 287.

¹² I. Kurcz, *Psychologia języka i komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

słowa jako narzędziami ekspresji. Język w połączeniu ze zdolnościami poznawczymi i doświadczeniami wyniesionymi z procesu socjalizacji staje się wówczas środkiem, za pomocą którego dzieci ujawniają i potwierdzają swoje spostrzeżenia i wyobrażenia dotyczące świata¹⁵.

Rozwój słownictwa dzieci w młodszym wieku szkolnym wskazuje więc na jego wyraźniejszy związek z rozwojem poznawczym. Dziecko po ukończeniu pierwszego roku życia, w zależności od środowiska w jakim wychowuje się, zna jedynie kilka słów. Po ukończeniu trzeciego roku liczba poznanych przez dziecko słów może wzrosnąć do 900. Po osiągnięciu 6 lat, jak podają dane z badań, znanych jest około 2 600 słów, a wraz z rozpoczęciem nauki w klasie szóstej, ich czynny słownik zawiera ok. 50 000 wyrazów. Jest to rezultatem rozwoju poznawczego i jego uwarunkowań środowiskowych oraz zdolności pamięciowych potrzebnych do zapamiętywania i przetwarzania nowych wyrazów¹⁶.

Tempo nabywania nowych słów jest w tym wieku szybkie, lecz rozumienie słowa i związków istniejących pomiędzy wyrazami rozwija się u dzieci powoli. Abstrakcyjne cechy wielu wyrazów pozostają niedostępne możliwościom poznawczym dziecka.

Wraz z wiekiem dzieci lepiej poznają znaczenie słów i abstrakcyjnych powiązań między wyrazami. Podczas mówienia dzieci w młodszym wieku szkolnym stopniowo przewyciężają swój egocentryzm oraz coraz bardziej zaczynają brać pod uwagę swoich słuchaczy. Stają się bardziej zdolne do przestrzegania kolejności wypowiedzianych słów podczas rozmów. Z obserwacji wynika również, że lepiej radzą sobie także z przekształcaniem informacji w celu dostosowania jej do potrzeb słuchacza. Ponadto, większość potrafi, jeśli wymaga tego sytuacja, przyswoić sobie punkt widzenia słuchacza¹⁷.

Nie każdy w naszym społeczeństwie mówi takim samym językiem czy też posługuje się tym samym systemem gramatycznym lub gwarą. Istnieje zjawisko zróżnicowania języka określane jako dialekty. Podstawą dialektów jest – ogólnie – ten sam język, ale różnią się one wyrażeniami i szczegółami słownymi. Różnice gwarowe wynikają z kilku czynników, takich jak: wiek, położenie geograficzne, przynależność do klasy społecznej oraz wzorce językowe wyniesione ze środowiska rodzinnego. Czynniki te mają niewątpliwy wpływ na rozwój słownictwa dziecka.

Wiek jest szczególnie odzwierciedlającym się czynnikiem w tzw. „konflikcie pokoleń”. Przedstawiciele młodszej grupy wiekowej preferują posługiwanie się wymyślonymi nowymi słowami, ich rodzice zaś nie zawsze je rozumieją i sami mają skłonność do używania zwrotów przestarzałych.

¹⁵ C. Leaper, *Influence and involvement in children's discourse*, „Child Development” 1991, nr 62(4), s. 797–811.

¹⁶ R. Kail, *The development of memory in children* (3rd edition), „Freeman”, New York 1990.

¹⁷ M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa...*, dz. cyt.

Położenie geograficzne miejsca, w którym wychowuje się dziecko, ma także duży wpływ na dialekty. Często nie rozumiemy niektórych słów, kiedy przysłuchujemy się różnicom w dialektach będącym rezultatem położenia geograficznego. Konsekwencją tegoż są różne nazwy tej samej rzeczy, w różnych miejscach tego samego obszaru językowego. Na przykład kartofle (ziemniaki) w różnych regionach geograficznych naszego kraju bywają nazywane inaczej: na Podhalu spotykamy się z określeniem „grule”, a w Poznaniu – „pyry”.

Przynależność do warstwy społecznej wpływa także na różnice językowe opanowywane przez dzieci. Ludzie wykształceni w przeciwieństwie do ludzi mniej wykształconych, posługują się bardziej skomplikowanym i starannie zorganizowanym językiem, bogatszym w subtelności językowe. Ma to swoje odbicie we wzorcach wyniesionych ze środowiska rodzinnego. Wielu badaczy sądzi, że ludzie posługujący się językiem prymitywnym mają nie tyle deficyty w zdolnościach językowych, co raczej jedynie inne, utrwalone wzorce językowe i posługują się mową dostosowaną do środowiska, w którym funkcjonują. Ich język jest funkcjonalny i pełny w tymże środowisku, i takie słownictwo przekazują własnym dzieciom.

Trzeba jednak pamiętać, że nie wszystkim dzieciom uczenie się przychodzi z jednakową łatwością. Niektóre z nich doświadczają trudności związanych z uczeniem się, które z kolei mogą wpływać na rozwijające się dziecko na wiele różnych sposobów. Trudności w uczeniu się oznaczają problemy w przetwarzaniu, przypominaniu lub przekazywaniu informacji¹⁸.

Z badań nad nimi przeprowadzonych wiadomo, że trudności w uczeniu nie są tożsame z opóźnieniem umysłowym, gdyż dzieci z trudnościami mają zwykle przeciętną lub ponadprzeciętną inteligencję. Badacze uważają, że problemy z przetwarzaniem informacji są rezultatem nieprawidłowości w funkcjonowaniu ośrodkowego układu nerwowego. Na ogół tego typu dzieci wykazują tzw. „nierówne” zdolności oraz rozbieżność pomiędzy pożądanym a rzeczywistym wykonywaniem zadań. Ich przyczyny nie są jeszcze wystarczająco zbadane.

Liczne badania różnorodnych trudności w uczeniu się pokazały jednak, że wspierające środowisko domowe, motywacja do osiągnięcia celu u dziecka w postaci właściwej interwencji, są w stanie wpłynąć na osiągnięcie zadowalającej poprawy¹⁹.

Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że pokonywanie trudności w uczeniu się musi mieć bardzo indywidualizujący charakter. Strategie stosowane wobec jednego dziecka, mogą nie być odpowiednie dla innego. Często bowiem potrzeby dziecka mającego trudności w uczeniu się, wymagają działań z jasno określoną treścią i strategiami uczenia się. Strategie takich działań bywają zwykle

¹⁸ H. Sponek, *Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1997.

¹⁹ J. Pieter, *Poznanie środowiska wychowawczego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Kraków 1960.

realizowane krok po kroku i dzielone na małe jednostki oraz wymagają nie tylko stosowania odpowiednich pomocy, ale także dużej cierpliwości i umiejętności nauczycielskich. Ważne jest zredukowanie do minimum elementów rozpraszcających uwagę. Ponadto, istotne są także aktywne starania celem wykształcenia i wzmocnienia wspomnianych tu ważnych sfer poznawczych, takich jak zakres uwagi, predyspozycje pamięciowe i zdolności do rozwiązywania problemów²⁰.

Możliwości rozwojowe słownictwa dziecka, rozumienie, zapamiętywanie oraz umiejętności stosowania tegoż słownictwa mają decydujące znaczenie dla przyswajania umiejętności językowych i prognozy nauki szkolnej.

Zakończenie

Mowa jest naturalnym i najwcześniejszym objawem działalności człowieka; w mowie odbija się i wyraża jego umysłowe i uczuciowe życie. Mowa jest rezultatem rozwoju umysłowego dziecka, jego osiągnięć poznawczych, także wychowawczych. Rozwijanie się zasobu słownictwa, będącego fundamentem wszelkiego kształcenia, zachodzi w toku przeróżnych doświadczeń poznawczych, działania i przeżyć dzieci wspieranych w najdrobniejszy sposób przez szkołę i rodzinę. Umiejętności językowe tworzą szereg umiejętności prostych i złożonych. Umiejętności proste to konkretne sposoby wyrażania myśli, słownictwo i związki frazeologiczne, sposoby wiązania wyrazów i zdań powstające na drodze czynności praktycznych lub świadomej pracy z udziałem wiedzy.

W opanowaniu języka dużą rolę ma do spełnienia, obok szkoły, rodzina jako najbliższe dziecku środowisko wychowawcze.

Bibliografia

- Dubiel L., *Poznawanie środowiska społecznego*, „Chowanna” 1998, nr 9–10.
- Kail R., *The development of memory in children* (3rd edition), „Freeman”, New York 1990.
- Kłosowska A., *Byt społeczny a kształtowanie się osobowości*, „Wiedza i Życie” 1960, nr 6–7.
- Kurcz I., *Psychologia języka i komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000.
- Leaper C., *Influence and involvement in children's discourse*, „Child Development” 1991, nr 62(4).
- Lelonek M., Wróbel T. (red.), *Praca nauczyciela i ucznia w klasach I–III*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.
- Pieter J., *Poziom inteligencji a środowisko*, Instytut Pedagogiczny, Katowice 1938.

²⁰ M. Lelonek, T. Wróbel (red.), *Praca nauczyciela i ucznia w klasach I–III*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.

-
- Pieter J., *Poznawanie środowiska wychowawczego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Kraków 1960.
- Pieter J., *Spoleczne i dziedziczne podłoże różnic intelektualnych*, „Myśl Współczesna” 1948, nr 5.
- Radlińska H., *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego: szkice z pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1935.
- Reykowski J., *Jak kształtować młodzież szczególnie uzdolnioną*, „Nasza Szkoła” 1993, nr 1.
- Rychliński S., *Badania środowiska społecznego – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, nakł. St. Jabłoński, Warszawa 1932.
- Spionek H., *Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1997.
- Żebrowska M., *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.